

TARTU ÜLIKOOL
PSÜHHOLOOGIA INSTITUUT

Marina Zapasnikova

**EESTI JA EESTIS ELAVATE VENE KESKKOOLIÕPILASTE JA NENDE
VANEMATE VÄÄRTUSORIENTATSIOONID**

Seminaritöö

Juhendajad: Tiia Tulviste, Luule Mizera

TARTU 2012

Abstract.

This study compares the values of Estonian and Estonian Russian schools students and socialisation aims of Estonian and Estonian Russian mothers, from their children's point of view. Estonian school students are more individualistic, than Russian school students, girls more individualistic, than boys. The difference is in importance of relatedness, which is higher among Russian schoolchildren. The values of Estonian schoolchildren do not depend on education or age of parents, number of children in family. Besides students of Estonian Russian schools, the importance of autonomy rises with mother's education; but also, values don't depend on father's education, age of parents and number of children in family. The extent of difference between Estonian and Russian schoolchildren varies, due to age group or education group of parents.

As it seems to respondents, their mothers are more collectivistic in their values, than themselves and Russian school student's mothers are more individualistic, than mothers of Estonian schoolchildren.

Kokkuvõte.

Uurimus võrdleb eesti ja eesti vene koolide õpilaste väärtusi ja eesti ja eesti vene emade sotsialisatsiooni eesmärke, nende laste arvamusel. Eesti koolide õpilased on individualistlikumad kui vene koolide õpilased, tüdrukud individualistlikumad kui poisid. Vahe on seotuse tähtsuses, mis on kõrgem vene koolilaste seas. Eesti koolilaste väärtused ei sõltu vanemate haridusest või vanusest ja laste arvust peres. Eesti vene koolide õpilaste seas autonoomsuse tähtsus tõuseb ema haridusastmega; kuid väärtused ei sõltu isade haridusest, vanemate vanusest ja laste arvust peres. See, mis määral erinevad eesti ja eesti vene koolide õpilaste väärtused, sõltub vanemate ea- ja haridusgrupist.

Respondentide arvamusel, nende emad on kollektivistlikumad, kui nemad ise ja vene koolilaste emad on individualistlikumad, kui eesti koolilaste emad.

Sissejuhatus.

Sotsialisatsioon on osa isiksuse arengust, protsess, mille kaudu inimene omandab sotsiaalseid, emotsionaalseid ja kognitiivseid oskusi, millega ta saab edukalt funktsioneerida ühiskonnas, kuhu ta kuulub (Berns, 2007, 2010). Sotsialisatsiooniprotsessi käigus omandab inimene ühiskonna normid ja sotsiaalsed rollid, samuti kujunevad välja väärtusorientatsioonid. (Grusec & Hastings, 2007) Väärtusorientatsioonid on väärtused, uskumused ja hoiakud,

millele toetudes inimene teeb valikuid oma elus, mis on käitumise aluseks. Sotsialisatsioon võib toimuda kogu elu vältel (Grusec & Hastings, 2007): lapsepõlves ja puberteedieas isikust kasvatatakse ühiskonna liiget (Fingerman & Pitzer, 2007), varasemas täiskasvanueas algab ka enese-sotsialisatsioon (Arnett, 2007), täiskasvanueas inimene peab sotsialiseeruma, kui astub mingisugusesse gruppi (Tischler, 2007,2011) ja vanaduses toimuva sotsialisatsiooni käigus inimene õpib saama hakkama eluga muutuv as ühiskonnas ja oma organismi füsioloogiliste muutustega (Fingerman & Pitzer, 2007).

Sotsialisatsiooniprotsess toimub nõ sotsialisatsiooni-agentide vahendusel. Neid on tavaliselt mitu ja nad võivad üks teist toetada või vastanduda üks-teisele oma mõju poolest. (Berns, 2007,2010). Näiteks, akadeemiline edukus võib olla heakskiidetud kooli ja perekonna poolt, aga mitte lapse sõprade poolt, ja hea suhtlemisvõime võib olla tunnistatud positiivseks jooneks nii vanemate ja kooli, kui ka sõprade ja meedia poolt (Berns, 2007,2010). Esmaseks ja tähtsaimaks sotsialisatsiooni agendiks on vanemad (Grusec & Davidov, 2007). Vanemad on esimesed, kellega lapsel kehtestuvad lähedased sotsiaalsed suhted, mis aitavad sotsialisatsioonile kaasa (Grusec & Davidov, 2007). Vanemad elavad üldjuhul lastega koos ja, erinevalt, näiteks, koolikaaslastest, tavaliselt nad ei saa lihtsalt ära minna (Grusec & Davidov, 2007). Nad kaitsevad oma lapsi, kontrollivad lastele kättesaadavaid ressursse ja otsustavad, millise ümbruskonnaga puutub kokku nende laps (Grusec & Davidov, 2007). Enamikes ühiskondades on vanemate kui peamiste sotsialisatsiooni agentide funktsioon ette määratud ühiskonna poolt (Grusec & Davidov, 2007). Perekond on esimene grupp, kuhu laps hakkab kuuluma ja mille väärtuste ja normide järgi ta oma käitumist kujundab (Berns, 2007,2010). Väärtusi, norme ja standardeid ei anta lihtsalt ühelt põlvkonnalt teistele üle, vaid iga põlvkond ka rekonstrueerib neid. (Grusec & Davidov, 2007) Samuti ei õpeta vanemad oma lastele kõiki väärtusi, vaid just neid, mis vanemate arust oleksid lastele kasulikud edaspidises elus (Kuczynski & Parkin, 2007). Sotsialisatsioon perekonna sees on kahesuunaline protsess, mis tähendab, et ka lapsed saavad mõjutada vanemate väärtusi (Kuczynski & Parkin, 2007). Perekond kui sotsialisatsiooni agent on samuti erinevate faktorite mõju all: riigi majanduslik ja poliitiline olukord, ajaloolised sündmused, perekonna sotsiaal-majanduslik ja religioosne kuuluvus, rahanduslik seisund jne (Berns, 2007,2010). Kuna sotsialisatsioon on eluaegne protsess, siis vanemad on samuti mõjutatud sotsialisatsiooni agentide - , näiteks, meedia või religioosse grupi poolt. Kui laps kasvab suuremaks, muutuvad esmaseks sotsialisatsiooni agendiks sõbrad (Berns, 2007,2010). Kool ja meedia ilmuvad lapse ellu. Kui algab varajane täiskasvanuiga, siis isegi kui inimene elab koos vanematega, eemaldub ta nendest sisemiselt,

muutub autonoomsemaks ja nende kui sotsialisatsiooni - agentide mõju väheneb, väheneb ka sõprade mõju ja kooliaeg on siis üldjuhul möödas (varajane täiskasvanuiga on eluaastais 18-25) (Arnett, 2007).

Sotsialisatsiooni kaudu konstrueeritavad väärtusorientatsioonid erinevad sõltuvalt kultuurist. Kultuursete uskumuste süsteem on baasiks teistele sotsialisatsiooni agentidele (kool, meedia, vanemad jm) (Arnett, 2007). Laiale sotsialisatsioonile orienteeruvad kultuurid hindavad individualismi, sõltumatust ja eneseväljendust; kitsale sotsialisatsioonile orienteeruvad kultuurid – kuulekust, kohustusi ja konformsust (Arnett, 2007). Eelnevates uurimustes on seda väärtusorientatsiooni käsitletud kui mõõdet „kollektivism versus individualism“ ((e.g., Hofstede, 1980; Triandis, 1988; see Oyserman, Coon, & Kimmelmeier, 2002) Tamis-LeMonda, Way, Hughes, Yoshikawa, Kalman, & Niwa, 2007), kus üheks äärmuseks on orienteeritus seotusele, kui hinnatakse koostööd, inimestevahelisi suhteid, kokkukuuluvust; ja teiseks äärmuseks- individualism, mis on orienteeritud võistlusele, sõltumatusele grupist ja eneseteostamisele (Berns, 2007,2010). Kollektivismi-individualismi dimensioon kirjeldab väärtusorientatsioone erinevates kultuurgruppides nagu rahvus, rass ja väiksemates subkultuuri ühingutes (nt., keskklass) (Tamis-LeMonda et al., 2007). Tavaliselt sotsiaaluuringute järgi lääne kultuuri vanemad rõhutavad eelkõige autonoomiale orienteeritud sotsialisatsiooneesmäärke ja ida kultuuri vanemad- kollektivistlikke eesmäärke((e.g., Harwood, Schoelmerich, Schulze, & Gonzalez, 1999; Hofstede, 1980; Kohn, 1969; Lieber, Yang, & Lin, 2000; Triandis, 1995, 2000) Tamis-LeMonda et al., 2007)).

Kuid selline dihhotoomne väärtuste ja arenguradade käsitus on piiratud nii teoreetiliselt kui ka empiiriliselt, sest see mudel on liiga lihtsustatud (Tamis-LeMonda et al., 2007). Muutused immigratsiooni tasemes, poliitiline ja majanduslik seisund ei luba kirjeldada ei mingit kultuuri ega inimest, kui KAS individualistlikku või kollektivistlikku (Tamis-LeMonda et al., 2007). Kuigi kollektivistlikud ja individualistlikud väärtused kirjanduses sageli vastanduvad üksteisele, eksisteerivad need paljudes kultuurides ja perekondades samaaegselt (Tamis-LeMonda et al., 2007). Smetana(2002) märgib, et lapsed hindavad autonoomiat, sõltumatult kultuurikuuluvusest (Tamis-LeMonda et al., 2007). Kagitcibasi(2005) mainib, et seotus ja autonoomsus on universaalsed inimeste vajadused, mis on vastandlikud, kuid ühitatavad. Kagitcibasi (2005) järgi saab eristada kolm väärtuste süsteemi: autonoomsus, kus rõhutatakse individualistlikke eesmäärke, seotus, kus esikohal on kollektivistlikud eesmärgid ja autonoomne seotus, kus individualistlikud ja kollektivistlikud väärtused on mõlemad tähtsad. Nendest süsteemidest just viimane on Kagitcibasi (2005) arvates kõige parem, sest

individualistlikud ühiskonnad oma püüdluses autonoomia poole ignoreerivad või suruvad maha samuti tähtsat seotuse vajadust ja kollektivistlikud ühiskonnad teevad sama vea, aga vastupidiselt. Samuti märgib Kagitcibasi(2005), et enamikes kultuurides on olemas kasvõi mõned kollektivistlikud aspektid. Tamis- LeMonda ja tema kolleegid (2007) toovad esile väärtuste klassifikatsiooni, kus jagavad väärtusi individualistlikeks ja kollektivistlikeks. Individualismile omasteks väärtusteks on: 1) isiklik valik (inimene teeb talle sobivaid valikuid ja arendab oma identiteeti) , 2)sisemine motivatsioon (tahtmine saavutada sihte, optimism), 3) eneseaustus (self-esteem), 4) enesetäiustamine (self-maximization), mis tähendab, et inimene peab avaldama oma potentsiaali. (Tamis- Le Monda et al., 2007) Kollektivismile omased väärtused on 1) seotus perekonnaga ja teised suhted, 2) orientatsioon suuremale grupile (näiteks, teistega jagamine), 3) austus ja kuulekus (Tamis-LeMonda et al., 2007).

Kollektivistlikke ja individualistlikke väärtussuhteid võib Tamis-LeMonda ja tema kolleegide (2007) arvates jagada kolme rühma. Esimeses need väärtused on konfliktis: kollektivistlikud väärtused segavad individualismi arengut ja vastupidi (Tamis-LeMonda et al., 2007). Näiteks Milleri ja tema kolleegide uuringus selgus, et ameerika emad rõhutavad lapse kasvatamises eneseaustust, aga taiwani emad võtavad seda pigem kui negatiivset väärtust, mis võivad segada lapse sotsiaalset elu (Miller, Wang, Sandel, Cho, 2002). Teiseks vormiks on lisanduvad suhted, kui autonoomsus ja seotus ei ole seotud üksteisega, kuid on mõlemad tähtsad lapse arengus (Tamis-LeMonda et al., 2007). Selle näiteks on hiina päritolu ameeriklased, kes hindavad kuulekust autoriteedi suhtes kõrgemalt kui ameeriklased, kuid ka iseseisvuse julgustamine on nende jaoks tähtsam kui ameeriklaste jaoks (Tamis-LeMonda et al., 2007). Kolmandaks on funktsionaalse sõltuvuse vorm, kus kollektivistlik väärtusorientatsioon on individualismi saavutamise meetod ja vastupidi (Tamis-LeMonda et al., 2007). Näiteks palus üks hiina ema oma tütrelt tihti abi kodustes töödes, seega läbi kuulekuse (kollektivistlik väärtus) õppis laps uusi oskusi iseseisvaks töötamiseks (individualistlik väärtus)(Tamis-LeMonda et al., 2007). Niisiis võib väita, et individualistlikud ja kollektivistlikud väärtused mitte ei saa ainult kooseksisteerida ühes ühiskonnas (Realo, 2003), vaid võivad ka olla vastastikku kasulikud.

Väärtusorientatsioonidele mõjub ka sotsiaalmajanduslik staatus ja ümbruskond, need võivad muutuda ka ühiskonnas toimuvate muutuste tagajärjel (Tulviste et al., 2007). Näiteks, Eesti oli üheks Nõukogude Liitu kuuluvaks riigiks ja siis olid tähtsad kollektivistlikud väärtused. Pärast Nõukogude Liidu lagunemist on Eestis ja ka Venemaal toimunud kiired kultuurilised ja majanduslikud muutused (Tulviste et al., 2007), mis tõid kaasa ka sotsialisatsiooni eesmärkide muutused. Kuigi Eesti võttis eeskujuks traditsiooniliselt individualistlikud lääneriigid, ei

toimunud vanemate sotsialisatsioonieesmärkides siiski täielik kannapööre, vaid pigem võeti omaks osad nõ läänelikud individualistlikud eesmärgid, jäädes samas truuks ka mitmele nõ traditsioonilistele sotsialisatsioonieesmärkidele. Rootsi, Soome ja Eesti võrdlevast uurimusest selgus, et nendes riikides elavate emade sotsialisatsiooni-eesmärkides on sarnasusi ja erinevusi: Rootsi emad rõhutasid eneseteostust, enesekindlust ja õnnelikkust, kuid ei hinnanud traditsionaalseid väärtusi (konformsus, kuulekus, töökus jne) (Tulviste et al., 2007). Eesti emad hindasid nii eneseteostust, kuid ka traditsionaalseid väärtusi, aga ei hinnanud mõningaid väärtusi, mis on omased stabiilse demokraatiaga lääneühiskonnale (õnnelikkus, optimism)(Tulviste et al., 2007). Samas uurimuses leiti, et tähtis faktor, mis samuti mõjutab väärtusorientatsioone, on sotsiaalmajanduslik staatus: keskklassi vanemate sotsialisatsiooni eesmärgid on individualistlikumad kui töölisklassi vanemate omad (Tulviste et al., 2007) . Mõjub ka haridus: Eesti vanemate puhul madalama haridustasemega isad hindavad rohkem konformsust ja kõrgema haridustasemega isad autonoomiat; emade haridustase ei mõjuta palju emade vastuseid individualistlikke väärtuste osas, kuid madalama haridusega emad hindasid kõrgemalt konformsust (Tulviste et al., 2007). Samuti on leitud, et rolli mängib ka see, kas inimene kuulub nõ riigi põliselanike sekka või on teisest rahvusest, sest tavaliselt lääne maailma riikide etniliste vähemuste esindajad on kollektivistlikumad oma väärtuste poolest (Kagitcibasi, 2005).

Eelmites rahvusvahelistes väärtusuuringutes on selgunud, et eestlaste väärtusorientatsioonid erinevad vähe soomlaste ja ameeriklaste omadest ja et eestivenelaste väärtused on kollektivistlikumad kui eestlaste omad. (Kants & Realo, 1999). Pikaajaliste uuringute põhjal on näha, et eestlased muutusid individualistlikumateks, liikudes post-kommunistlikust ühiskonnast lääne-tüüpi ühiskonda (Lauristin & Vihalemm, 1997). Vene peredes ka toimusid muutused kollektivistlikud väärtused hakkasid kaotama oma tähtsust ja nende asemele hakkasid tulema individualistlikud väärtused, vanemate kasvatuspõhimõtetes kasvab laste iseseisvuse, konkurentsivõimelisuse ja eneserealiseerumise tähtsus, vanemate väärtushoiakud on muutunud individualistlikumateks ja materialistlikumateks (Järva, 2004). Käesolevas seminaritöös võrreldakse eesti ja vene gümnaasiumi õpilaste ja nende emade väärtusorientatsioone.

Hüpoteesid:

Ülalöeldule toetudes võib oletada, et eesti koolilapsed jaoks on individualistlikumad kui vene koolilapsed ja samuti on see ka nende emade kasvatusesmärkide puhul, kuid erinevus eesti ja vene laste väärtuste vahel on väiksem kui nende emade väärtuste vahel. Kuna Eestis toimuvad

ka praegu lääne maailmale orienteeritud muutused, võib oodata, et nii eesti, kui vene laste väärtused on individualistlikumad kui nende emade kasvatuseesmärgid.

Meetod:

Valimisse kuulub kokku 494 gümnaasiumi õpilast, 10. ja 11. klassidest; nendest 214 olid venekeelsetest koolidest ja 280 eestikeelsetest koolidest. Valimi koolilapsed olid mõlemast soost, 214 poissi ja 274 tüdrukut, vanuses 15-19. Kokku osales viis kooli- 1 Tartu vene kool, 2 Tallinna vene kooli ja 2 Tartu eesti kooli, kõik tavalised riigi keskkoolid.

Respondendid pidid täitma kaheosalise küsimustikku: A - osas kogusime demograafilisi andmeid, B-osas pidid õpilased vastama küsimustele oma emade kasvatuseesmärkidest ja enda väärtusorientatsioonidest. Väärtusorientatsioonidesse puutuvast küsimustikus on nii avatud küsimused kui ka küsimused, mida vastaja pidi hindama 4-pallilise Likerti skaala järgi. Gümnaasistide väärtusorientatsioonide hindamiseks kasutati Osnabrücki autonoomia ja seotuse küsimustikku, mis koosneb 18 väitest (ARI; Keller et al., 2006).

	Väide kehtib...			
	üldse mitte	mõnevõrra	enamasti	täielikult
1. Oma soove tuleb ellu viia	☐	☐	☐	☐
2. Oskus oma vanematega häid suhteid säilitada on küpsuse tunnus	☐	☐	☐	☐
3. Vanemate eest hoolitsemine vanas eas on laste kohus	☐	☐	☐	☐
4. Oma vanemate arvamus peaks igaühele oluline olema	☐	☐	☐	☐

Vanemate kasvatusväärtuste uurimiseks kasutati Tulviste ja Mizera (2010) kasvatusväärtuste küsimustikku, milles muudeti instruktsiooni. Nimel, pidid lapsed vastama küsimustele oma emade kasvatuseesmärkide kohta nii, nagu nad arvavad, et emad testi küsimustele vastaksid. Õpilased pidid hindama iga väide 4- pallilise Likerti skaala järgi nii, kuidas nende arust nende emad neid väiteid hindaksid ja seejärel valima kolm nende emade jaoks kõige olulisemat kasvatuspõhimõtet. Testis oli kokku 23 küsimust:

Minu ema soovib:

1. ... kasvatada oma lapsest kohusetundlikku ja usaldusväärse inimese.
2. ... anda oma lapsele võimalikult palju tegutsemisvabadust.
3. ... kasvatada oma lapsest viisakas ja meeldiv suhtleja.
4. ... et tema laps oleks materiaalselt kindlustatud.

Avatud küsimustes ema kohta pidid õpilased vastama, millised nende omadused meeldivad ja ei meeldi nende emadele, milliseid oma omadusi nende emad tahaksid neile edasi anda, milline inimene nende emad tahaksid, et nad oleksid ja millised olid nende lemmikmängud. Demograafilisest infost huvitas meid õpilase sugu ja vanus, rahvus, mitmes laps ta on peres, kui palju on teisi lapsi ja mis vanuses, tema vanemate vanus, amet ja haridus.

Tulemused:

Vastajate vanus: vene valimis 15 a.-6,6%, 16 a.-44,6%, 17a.-44,1%, 18a.-4,7%, eesti valimis 16 a.-30%, 17 a.-46,4%, 18 a.-23,2%, 0,4%.

Vastajate sugu: vene valimis poisse -44,6%, tüdrukuid -55,4%, eesti valimis poisse-43,3%, tüdrukuid-56,7%.

Vastajate emade haridus: vene valimis algharidus 5,4%, keskharidus 44,1%, kõrgharidus 50,5%; eesti valimis: algharidus 3,3%, keskharidus 33,5%, kõrgharidus 63,5%.

Vastajate isade haridus: vene valimis algharidus 8,1%, keskharidus 52,2%, kõrgharidus 39,8%; eesti valimis algharidus 5,2%, keskharidus 50%, kõrgharidus 44,8%.

Vastajate emade vanus: vene valimis 30-40 vanuses 44,2%; 41-50 vanuses 47,1% 51+ vanuses 8,7%; eesti valimis 30-40 vanuses 43,1% 41-50 vanuses 53,3%, 51+ vanuses 3,6%.

Vastajate isade vanus: vene valimis 30-40 vanuses 27,6%, 41-50 vanuses 57,8% ja 51+ vanuses 14,6%; eesti valimis 30-40 vanuses 28,2%, vanuses 41-50 60,9%, vanuses 51+ 10,9%.

Vene valim, kui kaua on elanud Eestis: kogu elu 92%, 6 kuni 17 a. 8%.

Osnabrucki Autonoomsuse/Seotuse test:

Testi üldise skoori ($\text{Ratio} = \text{Autonoomsus} / \text{Seotus}$) erinevus vene ja eesti koolilaste vahel on statistiliselt oluline ($p = 0,0001$), venekeelsetel koolidel keskmine väiksem, kui eestikeelsetel koolidel.

Väärtus	vene	vene	eesti	eesti	P	Vahe
	M	SD	M	SD		
Autonoomsus	2,45	0,32815	2,41	0,33785	0,176	ei ole tähtis
Seotus	2,25	0,46983	1,86	0,50675	0,000	vene>eesti
Ratio	1,16	0,42305	1,43	0,59247	0,000	eesti>vene

Tabel 1. Osnabrucki väärtuste testi tulemused eesti ja vene keelega koolides.

Autonoomsuse üldine keskmine skoor statistiliselt ei erinenud, kuid keskmised erinesid kolmel Autonoomsuse skaala küsimusel (vt Tabel 2).

Väide	vene	vene	eesti	eesti	P	Vahe
	M	SD	M	SD		
Vestluses peaks igaüks oma arvamuse otse välja ütlema	2,10	0,798	1,88	0,822	0,003	vene>eesti
Igaüks peab tundma, et tal on õigus oma ideid ja arvamusi vabalt väljendada	2,69	0,557	2,57	0,624	0,029	vene>eesti
Edu on pingutuse tulemus	2,23	0,916	2,44	0,696	0,005	eesti>vene

Tabel 2. Autonoomsuse skaala üksikute küsimuste erinevus koolide järgi.

Eesti ja vene koolidel erinesid ka Seotuse keskmised skoorid ($p = 0,000$), mis olid vene koolidel kõrgemad kui eesti koolidel. Kõigi Seotuse skaala küsimuste puhul keskmised olid oluliselt erinevad ja kõrgemad vene koolilastel, peale küsimuse “Oma vanemate arvamusega peaks arvestama ka kodust eemal olles”, mille keskmiste erinevus ei olnud statistiliselt oluline ($p = 0,54$), vene $M = 1,77$, eesti $M = 1,73$).

Osnabrucki testi vastused erinesid ka soo järgi. Üle kõikide koolide (eesti ja vene koos) erinesid Autonoomsuse skoori keskmised ($p = 0,000$), mis olid tüdrukutel kõrgemad. Tüdrukute keskmine Autonoomsuse puhul oli 2,35 ja poiste keskmine oli 2,47. Seotuse keskmises ja Üldskooris erinevust ei olnud.

Eesti koolide puhul testi Üldskooris ja Seotuse keskmises statistiliselt olulisi erinevusi ei olnud, ka üksikutel küsimustel, välja arvatud küsimus „Mõtted, mis vanemaid võiksid häirida, tuleks jätta enda teada“ ($p = 0,001$), kus poiste keskmine oli 2,61 ja tüdrukute keskmine oli 2,26. Autonoomsuse keskmine oli tüdrukutel kõrgem ($p = 0,006$): 2,46 ja poistel 2,34. Üksikute küsimuste analüüsil erinevus oli küsimusel „Igaüks peab enda eest vastutama“ ($p = 0,001$), tüdrukutel keskmine 2,81, poistel keskmine 2,59.

Väärtus	mees	mees	naine	naine	P	Vahe
	M	SD	M	SD		
Autonoomsus	3,34	0,39766	3,46	0,27705	0,008	naine>mees

Seotus	2,88	0,54512	2,84	0,47551	0,533	ei ole tähtis
Ratio	1,21	0,29449	1,27	0,32004	0,282	ei ole tähtis

Tabel 3. Eesti koolide Osnabrucki väärtuste testi tulemused soo järgi.

Keskmiised erinesid samuti soo järgi ka vene koolides. Autonoomsuse keskmine oli kõrgem tüdrukutel ($p=0,008$). Seotuse skoori ja Üldskoori keskmiised ei erinevad ja üksikute Seotuse skaala küsimustel ei olnud ka statistiliselt oluliselt erinevusi. Autonoomsuse skaala üksikute küsimustel olid erinevused küsimustel „Oma soov tuleb ellu viia“ ($p=0,010$), kus tüdrukute keskmine oli 2,49 ja poiste keskmine 2,28; ja „Edu on pingutuse tulemus“ ($p=0,045$), tüdrukutel 2,34 ja poistel 2,09.

Väärtus	mees M	mees SD	naine M	naine SD	P	Vahe
Autonoomsus	2,38	0,36925	2,50	0,28241	0,008	naine>mees
Seotus	2,27	0,49533	2,23	0,45172	0,533	ei ole tähtis
Ratio	1,13	0,45451	1,19	0,39792	0,282	ei ole tähtis

Tabel 4. Vene koolide Osnabrucki väärtuste testi tulemused soo järgi.

Eesti ja vene koolide poistel ei olnud erinevusi Autonoomsuse keskmistes ja olid erinevused Seotuse skooris ($p=0,000$), mis oli vene poistel kõrgem ja üldskooris ($p=0,001$) mis oli kõrgem eesti poistel.

Seotuse skaala kõiki küsimuste keskmised olid eesti ja vene poistel erinevad, peale küsimuse „Oma vanemate arvamusega peaks arvestama ka kodust eemal olles“ ($p>0,05$). Ülejäänutes Seotuse skaala küsimustes on kõik vene poiste keskmised kõrgemad kui eesti omad. Autonoomsuse skaala üksiküsimuste keskmistes erinevusi tekkisid küsimustel: „Vestluses peaks igaüks oma arvamuse välja ütleva“ ($p=0,002$), eesti poiste keskmine 1,79 ja vene poiste keskmine 2,18 ja „Edu on pingutuse tulemus“ ($p=0,02$), eesti poiste keskmine 2,37 ja vene poiste keskmine 2,09.

Vene ja eesti koolide tüdrukute Autonoomsuse keskmised oluliselt ei erine, kuid erinevad Seotuse skoori keskmised ($p=0,0001$), mis on vene koolide tüdrukutele kõrgem ja üldskoori keskmised ($p=0,0001$) mis on kõrgemad eesti kooli tüdrukutele. Ka eraldi võetuna Autonoomsuse skaala küsimused ei näita statistiliselt olulisi erinevusi. Seotuse skaala kõikide küsimuste keskmised on vene ja eesti koolide tüdrukutele erinevad, peale küsimuse „Oma vanemate arvamusega peaga arvestama ka kodust eemal olles“ ($p>0,05$).

Sugu	Väärtused	vene	vene	eesti	eesti	P	Vahe
		M	SD	M	SD		
mees	Autonoomsus	2,38	0,36925	2,34	0,39766	0,442	ei ole tähtis
	Seotus	2,27	0,49533	1,88	0,54512	0,000	vene>eesti
	Üldskoor	1,13	0,45451	1,40	0,64625	0,001	eesti>vene
naine	Autonoomsus	2,50	0,28241	2,46	0,27705	0,220	ei ole tähtis
	Seotus	2,23	0,45172	1,84	0,47551	0,000	vene>eesti
	Üldskoor	1,19	0,39729	1,47	0,55046	0,000	eesti>vene

Tabel 5. Osnabrucki testi erinevused koolide vahel soogruppides.

Vene koolide keskmised ei sõltu vanusest. Eesti koolilaste valimi osas oluliselt erinesid 17 aastaste ja 18 aastaste koolilaste Autonoomsuse keskmised ($p=0,005$), kus 17aastaste keskmine on suurem ($M=2,47$), kui 18aastaste oma ($M=2,31$). Autonoomsuse skaala 4 küsimuste keskmised oluliselt erinevad vanuse järgi eesti koolide respondenditel:

Vestluses peaks igaüks oma arvamuse otse välja ütlema ($p=0,022$), Igaüks peab tundma, et tal on õigus oma ideid ja arvamusi vabalt väljendada ($p=0,007$), Oma arvamusele tuleb kindlaks jääda ka siis, kui teised seda ei jaga ($p=0,003$), Edu on pingutuse tulemus ($p=0,042$): iga küsimuste kohta 17aastaste õpilaste keskmised olid kõrgemad.

Küsimus	17	17	18	18	P	Vahe
	M	SD	M	SD		
Vestluses peaks igaüks oma arvamuse otse välja ütlema	1,95	0,819	1,66	0,796	0,02	17>18
Igaüks peab tundma, et tal on õigus oma ideid ja arvamusi vabalt väljendada	2,66	0,536	2,38	0,722	0,007	17>18
Oma arvamusele tuleb kindlaks jääda ka siis, kui teised seda ei jaga	2,22	0,693	1,88	0,820	0,003	17>18
Edu on pingutuste tulemus	2,55	0,660	2,34	0,756	0,042	17>18

Tabel 6. Autonoomsuse skaala üksikute küsimuste erinevus 17- ja 18- aastaste eesti kooli õpilaste vahel.

Gruppisisesid erinevusi, mis oleksid seotud vanemate haridusega või vanusega selles testis ei leidnud, ainult vene koolilaste valimis leidis negatiivne seos Seotuse keskmise skoori ja ema hariduse vahel (Pearson=-0,169; $p=0,018$).

Hariduse gruppidevahelisi erinevusi vaadates on märkimisväärne see, et algharidusega emade laste keskmistel on olulised erinevused ainult Ratio üldskooris ($p=0,023$), keskharidusega ja kõrgharidusega emade lastel erinevad nii Ratio üldskoor($p=0,0001$) (mõlema haridusrühma puhul), kui Seotuse keskmine ($p=0,0001$ mõlema haridusrühma puhul). Seotuse skoor kõrgem vene õpilastel ja üldskoor – eesti õpilastel. Autonoomsus ei erine oluliselt gruppide vahel sõltuvalt haridusest.

Haridusaste	Väärtused	vene M	vene SD	eesti M	eesti SD	P	Vahe
Algharidus	Seotus	3,40	0,29927	3,02	0,70443	0,122	ei ole tähtis
	Ratio	1,04	0,21843	1,45	0,40057	0,023	eesti>vene
Keskharidus	Seotus	2,31	0,43745	1,88	0,45426	0,000	vene>eesti
	Ratio	1,12	0,33094	1,38	0,53491	0,000	eesti>vene
Kõrgharidus	Seotus	2,17	0,49368	1,85	0,52573	0,000	vene>eesti
	Ratio	1,21	0,50398	1,46	0,63832	0,000	eesti>vene

Tabel 7. Osnabrucki testi erinevused koolide vahel emade haridusgruppides.

Algharidusega isade lastel ei erine Autonoomsuse, Seotuse ja Üldskoori keskmised. Keskharidusega isade lastel erinevad nii Seotuse keskmised (vene õpilastel kõrgem) kui üldskoor(eesti õpilastel kõrgem), Autonoomsuse skoor ei erine oluliselt. Kõrgharidusega isade lastel erineb ainult Seotuse keskmine, Autonoomsuse keskmine ja Üldskoor ei erine oluliselt.

Haridusaste	Väärtused	vene M	vene SD	eesti M	eesti SD	P	Vahe
Algharidus	Seotus	2,21	0,3905	2,14	0,62879	0,692	ei ole tähtis
	Ratio	1,15	0,22578	1,32	0,92422	0,492	ei ole tähtis
Keskharidus	Seotus	2,32	0,36759	1,81	0,49389	0,000	vene>eesti
	Ratio	1,10	0,25327	1,48	0,56864	0,000	eesti>vene
Kõrgharidus	Seotus	2,18	0,58413	1,94	0,47935	0,003	vene>eesti
	Ratio	1,25	0,61150	1,34	0,51299	0,288	ei ole tähtis

Tabel 8. Osnabrucki testi erinevused koolide vahel isade haridusgruppides.

Samuti, vaadates vanemate vanuselisi gruppe tuleb välja, et vastajatel, kelle emad on nooremad kui 51, erinevad keskmised nii Seotuse keskmises skooris (vene koolide vastajatel kõrgem), kui Üldskoor (eesti koolide vastajatel kõrgem), Autonoomsuse keskmine skoor ei erine ja ei ole olulisi gruppidevahelisi erinevusi Autonoomsuses, Seotuses ja Üldskoori keskmises õpilastel, kelle emad on 51+ eas.

Ema vanus	Väärtus	vene	vene	eesti	eesti	P	Vahe
		M	SD	M	SD		
30-40	Seotus	2,23	0,52000	1,88	0,53546	0,000	vene>eesti
	Ratio	1,20	0,49986	1,45	0,63638	0,003	eesti>vene
41-50	Seotus	2,28	0,43286	1,86	0,48151	0,000	vene>eesti
	Ratio	1,13	0,36806	1,42	0,57049	0,000	eesti>vene
51+	Seotus	3,15	0,33005	2,80	0,57090	0,050	ei ole tähtis
	Ratio	1,14	0,25338	1,43	0,49447	0,112	ei ole tähtis

Tabel 9. Osnabrucki testi erinevused koolide vahel emade vanusgruppides.

Vastajate, kelle isad on vanusevahemikus kuni 41 erinevad Seotuse keskmises skooris (kõrgem vene koolide õpilastel), kelle isa vanus on vahemikkus 41-50 erinevad Autonoomsuse keskmises skooris (vene koolide õpilastel kõrgem), Seotuse skooris (vene koolide õpilastel kõrgem) ja Üldskooris (eesti koolide õpilastel kõrgem). Õpilaste, kelle isade vanus on 51+ keskmised ei näita statistiliselt olulisi erinevusi Autonoomsuses, Seotuses või Üldskooris.

Isa vanus	Väärtused	vene	vene	eesti	eesti	P	Vahe
		M	SD	M	SD		
30-40	Autonoomsus	2,44	0,38700	2,47	0,36889	0,691	ei ole tähtis
	Seotus	2,16	0,51938	1,92	0,51850	0,013	vene>eesti
	Ratio	1,24	0,53703	1,42	0,59413	0,089	ei ole tähtis
41-50	Autonoomsus	3,47	0,28787	3,38	0,30743	0,033	vene>eesti
	Seotus	3,298	0,47007	2,85	0,47813	0,000	vene>eesti
	Ratio	1,08	0,41166	1,24	0,56378	0,000	eesti>vene
51+	Autonoomsus	2,42	0,31816	2,30	0,37943	0,231	ei ole tähtis
	Seotus	2,16	0,37701	1,88	0,63138	0,066	ei ole tähtis

Ratio	1,15	0,25812	1,39	0,63948	0,097	ei ole tähtis
-------	------	---------	------	---------	-------	---------------

Tabel 10. Osnabrucki testi erinevused koolide vahel isade vanusgruppides.

Olulist keskmiste erinevuse sõltuvust laste arvust või sellest, mitmes laps on vastaja oma peres ei leidnud.

Vene koolide valimis ei leitud lemmikmängude seost Osnabrucki testi tulemustega. Eesti koolilastel on positiivne seos Seotuse skoori ja mitmekesi mängitavate mängude eelistamise vahel ($r=0,16$; $p=0,011$).

Tulemused ei sõltu sellest, kui kaua on vastaja elanud Eestis.

Avatud küsimused.

Avatute küsimuste osas on gruppidevahelisi erinevusi Võimu ($p = 0,0001$), Universalismi ($p = 0,030$) ja Traditsiooniga ($p = 0,024$) seotute omaduste esinemissageduste keskmistes. Vene koolide emadel on kõrgem keskmised Võimus ja Traditsioonis ja madalamad Universalismis kui eesti koolide emadel. Teistes Schwartzi (Tulviste, Ahtonen, 2007) põhiväärtuste järgi gruppeeritud väärtustes ei ole statistiliselt olulisi erinevusi.

Väärtused	vene	vene	eesti	eesti	P	Vahe
	M	SD	M	SD		
Võim	0,294	0,49625	0,086	0,31647	0,000	vene>eesti
Universalism	0,037	0,19014	0,100	0,42838	0,030	eesti>vene
Traditsioon	0,136	0,40577	0,064	0,24570	0,024	vene>eesti

Tabel 11. Väärtushinnangute erinevus vene ja eesti koolide vahel.

Vene koolilaste emade keskmised omaduste sagedused ei näita statistiliselt olulisi erinevusi emade vanusest sõltuvalt, eesti koolilaste emad vanuses 30-40 rõhutavad Saavutust rohkem ($M=1,7$), kui vanuses 51+ emad ($M=0,5$) ($p= 0,0001$). Korrelatsioonianalüüs tõi välja samuti negatiivse seose vanuse ja Saavutuse tähtsuse vahel ($r= - 0,14$; $p= 0,017$) eesti koolide valimis. Vanuses 30-40 eesti ja vene emadel on erinev Saavutuse ($p = 0,002$, vene keskmine on 1,18 ja eesti keskmine on 1,69) ja Võimu tähtsus (Sig.=0,000, vene keskmine on 0,33 ja eesti keskmine on 0,08). 41-50 vanuses eesti ja vene emadel erineb Võimu tähtsus ($p= 0,001$); vene $M=0,28$; eesti $M= 0,096$. 51+ vanuses emadel samuti erineb Võimu tähtsus ($p= 0,029$), vene $M=0,33$; eesti $M=0,00$ ja Hedonismi tähtsus ($p=0,046$, vene $M=0,62$, eesti $M=0,2$).

Ema vanus	Väärtused	vene	vene	eesti	eesti	P	Vahe
		M	SD	M	SD		
30-40	Võim	0,33	0,51758	0,08	0,33528	0,000	vene>eesti
	Saavutus	1,18	1,00657	1,69	1,35052	0,002	eesti>vene
41-50	Võim	0,28	0,47307	0,096	0,31794	0,000	vene>eesti
51+	Võim	0,33	0,59409	0,00	0,00000	0,029	vene>eesti
	Hedonism	0,61	0,60768	0,20	0,42164	0,046	vene>eesti

Tabel 12. Väärtushinnangute erinevused koolide vahel emade haridusgruppides.

Vene koolide valimis on positiivne seos emade hariduse ja Võimu rõhutamise vahel (Pearson=0,154, $p=0,03$). Eesti valimi puhul olulist seost hariduse ja väärtuste tähtsuse vahel ei leitud.

Vene koolide tüdrukute emad rõhutavad Hedonismi, Enesemääratlemist ja Universalismi rohkem kui vene poiste emad. Eesti tüdrukute emad rõhutavad Hedonismi, Enesemääratlemist ja Turvalisust rohkem, kui eesti poiste emad.

Kool		mees	mees	naine	naine	P	Vahe
		M	SD	M	SD		
vene	Hedonism	0,38	0,68694	0,57	0,68536	0,047	N>M
	Enesemääratlemine	0,78	0,94732	1,29	1,28835	0,001	N>M
	Universalism	0,01	0,10260	0,06	0,23723	0,046	N>M
eesti	Hedonism	0,28	0,59553	0,61	0,83143	0,000	N>M
	Enesemääratlemine	0,82	1,11967	1,37	1,38293	0,000	N>M
	Turvalisus	0,19	0,49192	0,36	0,72689	0,025	N>M

Tabel 13. Väärtushinnangute erinevused soo järgi vene ja eesti koolides eraldi.

Grupppeerides respondente soo järgi, näeme, et vene poiste emad rõhutavad Võimu rohkem ja Saavutust vähem kui eesti emad. Teiste omaduste esinemiste keskmised ei erine oluliselt.

Väärtus	vene	vene	eesti	eesti	P	Vahe
	M	SD	M	SD		
Võim	3,47	0,54124	0,12	0,37227	0,001	vene>eesti

Saavutus	1,24	1,19142	1,62	1,35916	0,031	eesti>vene
-----------------	------	---------	------	---------	-------	------------

Tabel 14. Väärtushinnangute erinevused koolide vahel poiste seas.

Tüdrukute gruppis, vene tüdrukute emad rõhutavad Võimu ja Traditsiooni rohkem, kui eesti tüdrukute emad. Teistes omadustes olulisi erinevusi ei ole.

Väärtus	vene M	vene SD	eesti M	eesti SD	P	Vahe
Võim	0,25	0,45642	0,06	0,27071	0,000	vene>eesti
Traditsioon	0,16	0,43304	0,06	0,24572	0,031	vene>eesti

Tabel 15. Väärtushinnangute erinevused koolide vahel tüdrukute seas.

Testi küsimused ema kohta.

Testi küsimusi rühmitasime samuti Shwarzi väärtuste klassifikatsiooni järgi. Kokku tuli välja, et testi küsimused emade kohta (Minu ema soovib...) kirjeldavad 7 väärtuste rühma: Võim (4 küsimust), Saavutus (4 küsimust), Hedonism (3 küsimust), Enesemääratlemine (6 küsimust), Heasoovilikkus (1 küsimus), Konformsus (3 küsimust), Töökus (1 küsimus) ja Turvalisus (1 küsimus).

T-testi analüüs näitas, et erinevusi vene ja eesti koolide õpilaste vastustes oli Võim (p=0,0001), Saavutuses (p=0,0001), Enesemääratlemises (p=0,006) ja Konformsuses (p=0,014): kõigis nendes väärtuste rühmades vene õpilaste hinnangud ema väärtuste kohta olid kõrgemad kui eesti õpilastel.

Väärtused	vene M	vene SD	eesti M	eesti SD	P	Vahe
Võim	2,35	0,51217	2,14	0,45560	0,000	vene > eesti
Saavutus	2,89	0,23663	2,73	0,33644	0,000	vene > eesti
Enesemääratlemine	2,52	0,38491	2,41	0,40081	0,006	vene > eesti
Konformsus	2,75	0,35672	2,67	0,34524	0,014	vene > eesti

Tabel 16. Emade testi tulemuste erinevused koolide vahel.

Eesti koolide valimis ema vanus, haridus, laste arv peres ja mitmes laps on vastaja perekonnas ei näidanud olulisi erinevusi testi vastustes. Vene valimis oli negatiivne seos Enesemääratlemise ja selle, mitmes laps on vastaja perekonnas, vahel (r=-0,142, p=0,041).

Vene valimis ilmnis positiivne seos vastaja vanuse ja Võimu tähtsuse vahel ($r=0,164$; $p=0,016$). Vene koolide valimi sees ei leitud olulisi erinevusi soo järgi. Eesti koolide valimis tüdrukute emad rõhutavad rohkem Saavutust, Hedonismi, Konformsust ja Töökust, kui poiste emad.

Väärtus	mees M	mees SD	naine M	naine SD	P	Vahe
Saavutus	2,68	0,38843	2,77	0,28801	0,036	naine>mees
Hedonism	2,59	0,48316	2,77	0,40211	0,001	naine>mees
Konformsus	2,58	0,36332	2,73	0,32130	0,001	naine>mees
Töökus	2,77	0,53150	2,89	0,37157	0,038	naine>mees

Tabel 17. Emade testi tulemuste erinevused soogruppide vahel eesti koolides.

Soogruppe eraldi vaadates, tuleb välja, et vene poiste emad rõhutavad rohkem Võimu, Saavutust ja Konformsust, kui eesti poiste emad.

Väärtus	vene M	vene SD	eesti M	eesti SD	P	Vahe
Võim	2,39	0,45192	2,17	0,51773	0,001	vene>eesti
Saavutus	2,89	0,25466	2,68	0,38843	0,000	vene>eesti
Konformsus	2,77	0,29260	2,58	0,36332	0,000	vene>eesti

Tabel 18. Emade testi tulemuste erinevused koolide vahel poiste seas.

Vene koolide tüdrukute emad rõhutavad rohkem Võimu ja Saavutust, kui eesti koolide tüdrukute emad.

Väärtus	vene M	vene SD	eesti M	eesti SD	P	Vahe
Võim	2,33	0,55519	2,10	0,40817	0,000	vene>eesti
Saavutus	2,89	0,22025	2,77	0,28801	0,000	vene>eesti

Tabel 19. Emade testi tulemuste erinevused koolide vahel tüdrukute seas.

Vaadates haridusrühmi eraldi, leidub, et algharidusega eesti ja vene emadel ei ole statistiliselt olulisi erinevusi. Keskhariidusega vene emad rõhutavad Saavutust rohkem ($M=2,88$), kui eesti emad ($M=2,74$) ($p=0,004$). Kõrgharidusega vene emad rõhutavad rohkem Võimu, Saavutust ja Enesemääratlemist, kui eesti emad.

Väärtus	vene M	vene SD	eesti M	eesti SD	P	Vahe
Võim	2,38	0,50949	2,12	0,46780	0,000	vene>eesti
Saavutus	2,91	0,20745	2,73	0,33803	0,000	vene>eesti
Enesemääratlemine	2,53	0,40573	2,41	0,42328	0,015	vene>eesti

Tabel 20. Emade testi tulemuste erinevused koolide vahel kõrgharidusega emade lastel.

51+ eas eesti ja vene emadel ei ole statistiliselt olulisi erinevusi. 30-40 eas vene emad rõhutasid Võimu, Saavutust ja Enesemääratlemist ja Turvalisust rohkem, kui eesti emad. Eas 41-50 vene emad rõhutasid Võimu ja Saavutust rohkem ja Heasoovilikkust vähem, kui eesti emad.

Vanus	Väärtus	vene M	vene SD	eesti M	eesti SD	P	Vahe
30-40	Võim	2,35	0,52845	2,12	0,46143	0,001	vene>eesti
	Saavutus	2,89	0,23352	2,74	0,33066	0,000	vene>eesti
	Enesemääratlemine	2,56	0,34720	2,44	0,39463	0,033	vene>eesti
	Turvalisus	2,87	0,37145	2,70	0,57633	0,012	vene>eesti
41-50	Võim	2,36	0,53029	2,17	0,45420	0,003	vene>eesti
	Saavutus	2,88	0,25531	2,73	0,33699	0,000	vene>eesti
	Heasoovilikkus	2,76	0,55477	2,91	0,28668	0,017	eesti>vene
50+							ei ole tähtis

Tabel 21. Emade testi tulemuste erinevused koolide vahel emade vanusrühmade kaupa.

Testi lõpus vastajad pidid kirjutama 3 kõige tähtsamat nende emade jaoks väidet. Väideid rühmitasime samuti Shwarzi järgi (Tulviste & Ahtonen, 2007) ja võrdlesime väärtuste esinemissageduste keskmisi. Statistiliselt olulised erinevused olid Võimus($p=0,0001$), Saavutuses($p=0,0001$), Konformsuses($p=0,0001$), Heasoovilikkuses($p=0,035$), Turvalisuses ($p=0,001$) ja Töökuses ($p=0,0001$).

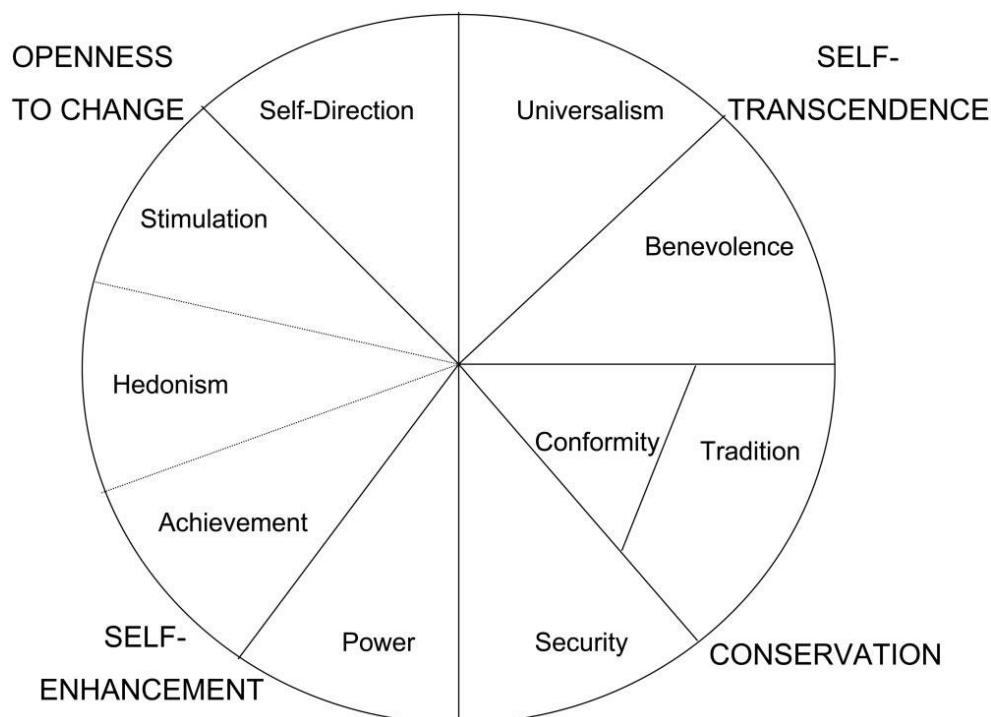
Väärtused	vene M	vene SD	eesti M	eesti SD	P	Vahe
-----------	-----------	------------	------------	-------------	---	------

Võim	0,25	0,49587	0,11	0,32978	0,000	vene > eesti
Saavutus	0,86	0,64666	0,60	0,66988	0,000	vene > eesti
Heasoovilikkus	0,089	0,28510	0,15	0,35771	0,035	eesti>vene
Konformsus	0,19	0,40620	0,46	0,54702	0,000	eesti>vene
Turvalisus	0,29	0,45684	0,17	0,37441	0,001	vene > eesti
Töökus	0,20	0,24785	0,07	0,40337	0,000	vene > eesti

Tabel 22. Emade testi kõige tähtsamad emade jaoks väited.

Kõik emade kohta küsimused kokku.

Selleks, et saada emade tulemusi omavahel võrrelda, rühmitasime iga testi jaoks Schwartzi järgi gruppereitud (Tulviste & Ahtonen, 2007) väärtusi Autonoomsuse väärtusteks (Võim, Saavutus, Hedonism, Enesemääratlemine, Turvalisus, Töökus) ja Seotuse väärtusteks (Universalism, Heasoovilikkus, Traditsioon, Konformsus). Iga testi jaoks arvutasime Autonoomsuse ja Seotuse keskmisi esinemissagedusi ja Üldskoori (Autonoomsusega ja Seotusega seotud vastuste suhet). Nendest tekitasime üldise, kõigile emade testidele kokku Autonoomsuse ja Seotuse keskmiste esinemissageduste skoori ja Üldskoori. Schwartz ja tema kolleegid ei poolda sellist väärtuste jaotamist ja pakkuvad välja 2 bipolaarset dimensiooni (vt. joonis 1.): Enesetäiustamise väärtused (Self-Enhancement), mis vastanduvad Eneseületamise (Self-Transcendence) väärtustele; avatus muutustele (Openness to Change) vastandub Konservatiivsusele (Conservation) ja Hedonism (Hedonism) on muutustele avatuse ja enesetäiustamise vahel (sisaldab mõlematega seotuid väärtusi) (Schwartz & Rubel 2005).

Joonis.1. Väärtuste gruppeerimine 2 bipolaarsesse dimensiooni (Schwartz & Rubel, 2005).

Kuid kuna meie töö on me orienteerume Autonoomsuse-Seotuse dimensioonile, siis oleme jaotatud neid nii: Avatuse Muutustele, Enesetäiustamise ja Hedonismi panime ühte rühma, kui Autonoomsusega seotuid väärtusi ning Konservatiivsuse ja Eneseületamise – Seotuse rühma. Nende andmete analüüs ei näidanud olulist erinevust Autonoomsuses ja Seotuses vene ja eesti koolide vahel. Vene emadel oli kõrgem Üldskoor ($M=1,02$), kui eesti emadel ($M=0,96$, $p=0,012$). Vene valimis tüdrukutele rõhutakse Autonoomsust rohkem ($M=1,20$), kui poistele ($M=1,13$; $p=0,003$), Seotuse skoor ja Üldskoor ei erine oluliselt. Eesti valimis tüdrukutele rõhutakse nii Autonoomsust, kui Seotust rohkem, kui poistele, kuid Üldskoor ei erine.

Väärtus	mees M	mees SD	naine M	naine SD	P	Vahe
Autonoomsus	1,11	0,17416	1,17	0,16767	0,003	naine>mees
Seotus	1,19	0,20894	1,24	0,19282	0,024	naine>mees

Tabel 23. Summeeritute kõiki emade kohta käivate küsimuste keskmiste tulemuste erinevus soogruppide vahel eesti koolis.

Vene ja eesti poiste emade väärtuste tähtsused ei erine, vene tüdrukutel on kõrgem üldskoor ($M=1,04$), kui eesti tüdrukutel ($M=0,97$; $p=0,029$).

Vene valimis on positiivne korrelatsioon ema hariduse ja Autonoomsuse skoori vahel ($r=0,150$; $p=0,034$). Vastaja vanusel, ema vanusel, laste arvul peres, sellega, mitmes laps on vastaja peres ja milliseid mängu ta eelistab, ei olnud seost tulemustega. Eesti valimis on positiivne korrelatsioon Seotuse skoori ja mitmele mõeldud mängude eelistamise vahel ($r=0,237$; $p=0,000$). Vanusega, ema vanusega, ema haridusega, laste arvuga peres ja sellega, mitmes laps on vastaja peres seost ei olnud. Vanuses 30-40 ja 51+ gruppis vene ja eesti emade tulemused ei erine, vanuses 41-50 gruppis vene emadel on Üldskoor kõrgem ($M=1,05$), kui eesti emadel ($M=0,96$; $p=0,016$), Autonoomsuse ja Seotuse skoorid ei erine. Algharidusega ja Keskeharidusega vene ja eesti emadel olulisi erinevusi ei esine, Kõrghariduse gruppis vene emad hindavad Autonoomsust kõrgem, kui eesti emad ja samuti on kõrgem nende üldskoor.

Väärtus	vene M	vene SD	eesti M	eesti SD	P	Vahe
---------	-----------	------------	------------	-------------	---	------

Autonoomsus	1,20	0,15002	1,15	0,17665	0,016	vene>eesti
Ratio	1,06	0,35037	0,96	0,22116	0,006	vene>eesti

Tabel 24.Summeeritute kõiki emade kohta käivate küsimuste keskmiste tulemuste erinevus koolide vahel kõrgharidusega emade gruppis.

Samuti summeerisime kahe emade küsimustiku (Avatud küsimused ja Emade test) ja tähtsamate väidete tulemusi Schwartzi järgi (Tulviste & Ahtonen, 2007). Saadud tulemuste järgi vene emad hindavad kõrgem Võimu, Traditsiooni ja Turvalisust ja eesti emad hindavad kõrgem Universalismi, ja Töökust.

Väärtus	vene M	vene SD	eesti M	eesti SD	P	Vahe
Võim	0,90	0,32787	0,75	0,22960	0,000	vene>eesti
Universalism	0,04	0,19014	0,10	0,42838	0,030	eesti>vene
Traditsioon	0,14	0,40577	0,06	0,24570	0,024	vene>eesti
Turvalisus	1,13	0,33612	1,06	0,31816	0,020	vene>eesti
Töökus	1,18	0,35471	1,25	0,40186	0,030	eesti>vene

Tabel 25.Summeeritute kõiki emade kohta käivate küsimuste keskmiste tulemuste erinevus koolide vahel.

Vene valimis haridus on positiivses seoses Võimuga ($r=0,154$; $p=0,028$) ja Enesemääratlemisega ($r=0,148$, $p=0,036$) . Emade vanusega, laste arvuga, sellega, mitmes laps on vastaja peres ja kui kaua on ta elanud Eestis tulemustel seost ei ole. Vene tüdrukute emad rõhuvad Hedonismi, Enesemääratlemist, Universalismija Turvalisust rohkem, kui poiste emad.

Väärtus	mees M	mees SD	naine M	naine SD	P	Vahe
Hedonism	1,53	0,37884	1,65	0,35243	0,019	naine>mees
Enesemääratlemine	1,58	0,46693	1,83	0,50795	0,000	naine>mees
Universalism	0,01	0,10260	0,06	0,23723	0,046	naine>mees
Turvalisus	1,41	0,28838	1,51	0,36388	0,028	naine>mees

Tabel 26.Summeeritute kõiki emade kohta käivate küsimuste keskmiste tulemuste erinevus soogruppide vahel vene valimis.

Eesti valimis Saavutus on negatiivselt seotus ema vanusega ($r=-0,157$, $p=0,009$), Töökus on positiivselt seotud laste arvuga peres ($r=0,134$, $p=0,026$). Laste arv pere ja see, mitmes laps on vastaja peres ei oma seost tulemustega. Mängude, mida mängitakse koos eelistamine on positiivselt seotud Universalismiga($r=0,122$, $p=0,041$) ja Heasoovilikkusega ($r=0,202$, $p=0,001$). Väärtuste ja ema hariduse vahel seost ei leidu. Eesti poiste emad hindavad Võimu kõrgemalt ja Hedonismi, Enesemääratlemist ja Turvalisust madalamalt, kui eesti tüdrukute emad.

Väärtus	mees M	mees SD	naine M	naine SD	P	Vahe
Võim	0,78	0,20908	0,73	0,17589	0,049	mees>naine
Hedonism	1,52	0,38854	1,71	0,42630	0,000	naine>mees
Enesemääratlemine	1,53	0,49214	1,81	0,58524	0,000	naine>mees
Turvalisus	1,34	0,30782	1,43	0,32418	0,022	naine>mees

Tabel 27.Summeeritute kõiki emade kohta käivate küsimuste keskmiste tulemuste erinevus soogruppide vahel eesti valimis.

Vene poistele rõhutatakse Võimu rohkem($M=0,94$), kui eesti poistele($M=0,78$; $p=0,000$). Vene tüdrukute emad rõhutavad Võimu ja Traditsiooni rohkem, kui eesti tüdrukute emad.

Väärtus	vene M	vene SD	eesti M	eesti SD	P	Vahe
Võim	0,88	0,24719	0,73	0,17589	0,000	vene>eesti
Traditsioon	0,16	0,43304	0,06	0,24572	0,031	vene>eesti

Tabel 28.Summeeritute kõiki emade kohta käivate küsimuste keskmiste tulemuste erinevus koolide vahel tüdrukute valimis.

Algharidusega emade väärtused ei erine eesti ja vene koolide vahel, keskharidusega vene emadel on tähtsam Võim ($M=0,87$), kui keskharidusega eesti emadel ($M=0,79$; $p=0,010$).

Kõrgharidusega vene emadel on tähtsam Võim ja vähem oluline Universalism kui kõrgharidusega eesti emadel.

Väärtus	vene M	vene SD	eesti M	eesti SD	P	Vahe
Võim	0,94	0,25730	0,75	0,19174	0,000	vene>eesti
Universalism	0,03	0,16898	0,11	0,36157	0,018	eesti>vene

Tabel 29.Summeeritute kõiki emade kohta käivate küsimuste keskmiste tulemuste erinevus koolide vahel kõrgharidusega emade valimis.

Vanuses 51+vene emad rõhutavad Võimu rohkem, kui eesti emad. Vanuses 41-50 vene emad hindavad Võimu kõrgem, kui eesti emad ja eas 30-40 vene emad hindavad Võimu ja Turvalisust kõrgem, kui eesti emad.

Vanus	Väärtus	vene M	vene SD	eesti M	eesti SD	P	Vahe
30-40	Võim	0,91	0,25861	0,74	0,18380	0,000	vene>eesti
	Turvalisus	1,12	0,28138	1,07	0,33017	0,032	vene>eesti
41-50	Võim	0,90	0,26040	0,77	0,19862	0,000	vene>eesti
51+	Võim	0,88	0,29180	0,69	0,13059	0,027	vene>eesti

Tabel 30.Summeeritute kõiki emade kohta käivate küsimuste keskmiste tulemuste erinevus koolide vahel emade vanusrühmade kaupa.

Arutelu.

Nagu ka oleme oletanud, eesti koolilapsed on individualistlikumad kui vene koolilapsed. Kuid erinevus on mitte autonoomsuse väärtuste hinnangus, vaid selles, et vene koolide vastajad hindavad seotust rohkem kui eesti koolilapsed (Osnabrucki testi puhul konformsuse osas). Nii eesti, kui vene valimis (kui ka üldvalimi puhul) tüdrukud on autonoomsemad kui poisid, kuid vene tüdrukud hindavad seotust kõrgemalt, eesti tüdrukud on individualistlikumad; ja vene poisid samuti hindavad seotust kõrgemalt kui eesti poisid, seega eesti poisid on vene poistest individualistlikumate vaadetega. Nii eesti kui vene koolis ei olnud seost vastaja väärtushinnangute ja vanuse vahel, kuid eesti 17-aastased koolilapsed on autonoomsemad kui 18-aastased. Õpilaste väärtushinnangud ei näidanud seost üldise laste arvuga peres, sellega, mitmes laps on vastaja oma peres ja sellega, kui palju on vastaja elanud Eestis. Vene koolide

õpilastel väärtushinnangud ei ole seotud lemmikute mängude liikidega, eesti koolide õpilastel mitmekesi mängitavate mängude eelistamine on positiivses korrelatsioonis seotusega. Ka emade laste poolt arvatav suurem tähelepanu seotuse väärtustele on positiivses seoses nende mängude eelistamisega, mis on mõeldud mitmele.

Käesolev töö ei võimalda ütelda, kas vastaja seotuse kõrgem hindamist mõjutas see, et ta mängis rohkem teistega koos, või lapsed, kellele on sotsialisatsiooni protsessis rõhutatud rohkem seotuse väärtusi eelistavad mängida teistega koos. Eesti valimis õpilaste väärtushinnangud ei olnud seotud vanemate hariduse või vanusega. Vene koolilaste väärtushinnangud ka ei sõltunud vanemate vanusest ja isade haridusest, kuid seotuse väärtused on negatiivselt seotud emade haridusega (mida kõrgem on emade haridusaste, seda vähem tähtsust on seotuse väärtustel laste jaoks). Meie andmete puhul suuremad erinevused olid keskharidusega ja kõrgharidusega vanematel (vene õpilastel kõrgem seotuse hinnang, eesti õpilased individualistlikumad), algharidusega vanemate lastel on sarnasemad väärtushinnangud nii autonoomsuse kui seotuses. Ka vanuselises gruppides, kõige sarnasemad on nende õpilaste väärtushinnangud, kelle vanemad on 51+ ealises gruppis. Nooremas eas vene emade lapsed on rohkem orienteeritud seotusele kui eesti lapsed ja selles emade vanusgrupis eesti lapsed on üldiselt individualistlikumad. Õpilastest, kelle isad on vanuses 30-40 on vene vastajatel seotuse hinnang kõrgem kui eesti õpilastel, kes on individualistlikumad. Vanuses 41-50 isade vene lastel on kõrgem nii seotuse hinnang kui autonoomsuse hinnang, kuid ka selles gruppis on eestlased üldiselt individualistlikumad. See vahede erinevus on seletatav poliitiliste ja ühiskondlike muutuste poolt, mis toimusid Eestis pärast Nõukogude Liidu lagunemist (Realo, 2003). Kuna eesti kultuur on iseenesest individualistlikum, kui vene kultuur (Realo, 2003), võib oletada, et eesti venelased liiguvad ettevaatlikumalt individualistlike väärtuste poole. Seega, nooremad vanemad rohkem erinevad oma väärtusorientatsioonides, kuigi vene perede kasvatusesmärgid on ka muutunud ühiskonna korra ja nõuete muutmise järgi (Järva, 2004).

Nii vene, kui eesti vastajate arvamusel, nende emad on vähem individualistlikud kui lapsed ise, mis kinnitab meie eeldusi. Kuid üldiselt vene emad on individualistlikumad kui eesti emad, mis on vastupidine sellele, mida algul oletasime.

Toetudes laste arvamusele, nii eesti, kui vene emad püüavad kasvatada tüdrukuid üles individualistlikumateks kui poisse ja vene tüdrukuid individualistlikumateks kui eesti tüdrukuid. Naiste iseseisvamaks muutumine on ka üks lääne demokraatia tendents (Järva, 2004). Vene õpilaste puhul toimib see seos, et mida kõrgem on ema haridusaste, seda rohkem on tema kasvatusstrateegia pööratud Autonoomsuse poole, vene õpilaste valimis sellist seost

ei ole leitud. Kui algharidusega emadel ei ole erinevusi väärtusorientatsioonides, mida nad tahavad oma lastele edasi anda ja keskharidusega vene emad on natuke individualistlikumad, siis kõrgharidusega vene emad on märgatavalt individualistlikumad oma laste kasvatamises kui eesti emad. Vanuses alla 40 ja üle 50 vene ja eesti emade väärtuskasvatamise põhimõtted ei erine ja 41-50 vanuses on vene emade hoiakud eesti emade omadest individualistlikumad. Vene koolide õpilastele rõhutatakse Võimu, Traditsiooni ja Turvalisust rohkem ja Universalismi ja Töökust vähem, kui eesti õpilastele. Ka eelmistest uuringutest saab näha, et, kuigi ka vene vanemate seas suureneb individualismiga seotud väärtuste tähtsus, traditsioon jääb samuti tähtsaks, eriti religioon (Järva, 2004). Vene valimi jaoks, mida kõrgem on ema haridusaste, seda rohkem ta rõhutab Võimu ja Enesemääratlemist. Hedonism, Enesemääratlemine, Universalism ja Turvalisus tunduvat olema tähtsamad tüdrukute, kui poiste sotsialisatsioonis vene valimis. Ja eesti valimis poistele rõhutatakse Võimu rohkem ja Hedonismi, Enesemääratlemist ja Turvalisust vähem, kui tüdrukutele. Vene poistele rõhutatakse rohkem Võimu, kui eesti poistele ja vene tüdrukutele rõhutatakse rohkem Võimu ja Traditsiooni, kui eesti tüdrukutele. Mida kõrgem on haridusaste, seda rohkem erinevad eesti ja vene emade väärtushinnangud- vene emadel kasvab võimu tähtsus võrreldes eesti koolide õpilaste emadega ja eesti emadel- universalismi tähtsus võrreldes vene koolide õpilaste emadega. Samuti, mida nooremad on vene emad, seda kõrgem nad hindavad Võimu võrreldes eesti emadega (seda suurem on vahe).

Kuigi täpselt ei saa öelda, millised on vene ja eesti emade enda väärtushoiakud, sest küsimustele emade kohta vastasid lapsed. Küll peaksid need tulemused peegeldama emade kasvatustrateegiade põhimõtteid, aga ei ole selge, kas tõesti need tulemused on vastajate emade enda väärtushoiakute näitajad või nad tahavad, et nende lapsed oleksid ajastuga ühel sammul. Neid tulemusi saab mõjutada ka vastaja subjektiivsus (ta võib liita üheks oma enda väärtushinnanguid ja ettekujutlust oma ema väärtusorientatsioonist). Raskust lisab ka see, et väärtushinnangute formeerumine ja sotsialisatsioon on pikas ajavahemikus toimuvad protsessid ja me ei tea, kas neid väärtushinnanguid, mida vastajad näevad tähtsana olevatena oma emade kasvatustrateegiates on õpetatud neile kogu elu jooksul või just viimasel ajal ja kas nooremas eas neile õpetati samu asju (Kuna meie valimis on gümnaasiumi õpilased, võiks oletada, et nende emad võivad rõhutada rohkem autonoomsusega seotuid väärtusi just viimastel aastatel, sest vastajad varsti lõpetavad kooli ja peavad saama konkurentsivõimelisteks, kuid kogu lapse sotsialisatsiooni protsessi puhul ei pruugi see nii olla).

Kirjanduse loetelu:

Arnett, J.J. (2007). Socialization in Emerging Adulthood: From the Family to the Wider World, from Socialization to Self-Socialization. In J.E. Grusec & P.D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: theory and research* (pp. 208-231). New York, USA: The Guilford Press.

Berns R.M. (2007,2010). *Child, Family, School, Community: Socialization and Support. Eight Edition*. Belmont, USA. Wadsworth, Cengage Learning.

Fingerman, K.L. & Pitzer,L.(2007). Socialization in Old Age. In J.E. Grusec & P.D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: theory and research* (pp.232-255). New York, USA: The Guilford Press.

Grusec, J.E. & Davidov, M.(2007). Socialization in the Family: The Roles of Parents. In J.E. Grusec & P.D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: theory and research* (pp.284-308). New York, USA: The Guilford Press.

Grusec J.E. & Hastings P.D. (2007) Introduction. In J.E. Grusec & P.D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: theory and research* (pp.1-9). New York, USA: The Guilford Press.

Järva, I. (2004). Põlvkondlikud muutused Eestimaa vene perekondade kasvatuses: sotsiokultuuriline käsitlus. Tallinna Pedagoogikaülikooli Sotsiaalteaduste Dissertatsioonid, 9. TPÜ Kirjastus.

Lauristin, M., Vihalemm, T. (1997). Changing value systems: Civilizational Shift and Local Differences. Lauristin, M., Vihalemm, P., Rosengren, K., Weibull, L. (Eds.). *Return to the Western World: Cultural and Political Perspectives on the Estonian Post-Communist Transition*. (243-264). Tartu: Tartu University Press.

Kants, L., & Realo, A. (1999). Meta-level collectivism in Estonia and Finland. *Trames*, 3, 3-18.

Kuczynski, L. & Parkin, C.M.(2007). Agency and Bidirectionality in Socialization: Interactions, Transactions and Relational Dialects. In J.E. Grusec & P.D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: theory and research* (pp.259-283). New York, USA: The Guilford Press.

Keller, H., Lamm, B., Abels, M., Yovsi, R. D., Borke, J., Jensen, H., et al. (2006). Cultural models, socialisation goals, and parenting ethnotheories: A multicultural analysis. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 37, 155-172.

Miller, P.J., Wang, S., Sandel, T., Cho, G.E. (2002). Self-Esteem as Folk Theory: A Comparison of European American and Taiwanese Mother's Beliefs. *Parenting: Science and Practice* 2 (3), 209-239.

Realo, A. (2003). Comparison of Public and Academic Discourses: Estonian Individualism and Collectivism Revisited. *Culture Psychology*, 9(47). doi: 10.1177/135067X03009001004

Schwartz, S.H., Rubel, T. (2005). Sex Differences in Value Priorities: Cross-Cultural and Multimethod Studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(6), 1010-1028. doi: 10.1037/0022-3514.89.6.1010

Tamis-LeMonda, C. S., Way, N., Hughes, D., Yoshikawa, H., Kalman, R. K., & Niwa, E. Y. (2007). Parents' goals for children: The dynamic coexistence of individualism and collectivism in cultures and individuals. *Social Development*, 17(1), 183-209. doi:10.1111/j.1467-9507.2007.00419.x

Tischler, H.L. (2007,2011). *Introduction to Sociology*. Belmont, USA. Wadsworth, Cengage Learning.

Tulviste, T., Ahtonen, M. (2007). Child-Rearing Values of Estonian and Finnish Mothers and Fathers. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 38; 137. doi: 10.1177/0022022106297297

Tulviste, T., Mizera, L., De Geer, B., Tryggvason, M. (2007). Child-rearing goals of Estonian, Finnish, and Swedish mothers. *Scandinavian Journal of Psychology*, 2007, 48, 487-497. doi: 10.1111/j.1467-9450.2007.00618.x

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis Dspace.

Marina Zapasnikova